

๓. อายตนยมก

๑. ปณฺณตฺติวารอุทฺเทส

[๑] **ทฺวาทสยตนาณิ:** จกฺขายตฺนํ โสตายตฺนํ ฆานายตฺนํ ชิวฺหายตฺนํ กายายตฺนํ
 ฐฺปายตฺนํ สทฺทหายตฺนํ คนฺธายตฺนํ รสยตฺนํ โผฏฺฐพฺพายตฺนํ มนายตฺนํ ฌมฺมายตฺนํ.

๑. ปณฺณตฺติวารนิตฺเทส

๑. ปทโสธนวาร

อนฺุโลม

[๑๐] จกฺขุ จกฺขายตฺนนฺนฺติ? ทิพฺพจกฺขุ ปณฺณตฺติวารจกฺขุ จกฺขุ น จกฺขายตฺนํ, จกฺขายตฺนํ
 จกฺขุ เจว จกฺขายตฺนญจ. จกฺขายตฺนํ จกฺขุติ? อามนฺตา.

โสฺตํ โสตายตฺนนฺนฺติ? ทิพฺพโสฺตํ ตณฺหาโสฺตํ โสฺตํ น โสตายตฺนํ, โสตายตฺนํ
 โสฺตญฺเจว โสตายตฺนญจ. โสตายตฺนํ โสฺตนฺติ? อามนฺตา.

ฆานํ ฆานายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตา. ฆานายตฺนํ ฆานนฺติ? อามนฺตา. ชิวฺหา
 ชิวฺหายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตา. ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาติ? อามนฺตา.

กาโย กายายตฺนนฺนฺติ? กายายตฺนํ จเปตฺวา อวเสโสฺ กายो น กายายตฺนํ, กายายตฺนํ
 กาโย เจว กายายตฺนญจ. กายายตฺนํ กาโยติ? อามนฺตา.

ฐฺปํ ฐฺปายตฺนนฺนฺติ? ฐฺปายตฺนํ จเปตฺวา อวเสสํ ฐฺปํ ฐฺปํ¹ น ฐฺปายตฺนํ, ฐฺปายตฺนํ
 ฐฺปญฺเจว ฐฺปายตฺนญจ. ฐฺปายตฺนํ ฐฺปนฺติ? อามนฺตา.

สทฺทโท สทฺทหายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตา. สทฺทหายตฺนํ สทฺทโทติ? อามนฺตา.

คนฺโธ คนฺธายตฺนนฺนฺติ? สีสฺลคนฺโธ สมาสฺลคนฺโธ ปณฺณตฺติวารคนฺโธ คนฺโธ น คนฺธายตฺนํ,
 คนฺธายตฺนํ คนฺโธ เจว คนฺธายตฺนญจ. คนฺธายตฺนํ คนฺโธติ? อามนฺตา.

รโสฺ รสยตฺนนฺนฺติ? อตฺถรโสฺ ฌมฺมรโสฺ วิมฺุตฺติริโสฺ รโสฺ น รสยตฺนํ, รสยตฺนํ
 รโสฺ เจว รสยตฺนญจ. รสยตฺนํ รโสฺติ? อามนฺตา.

โผฏฺฐพฺพโ โผฏฺฐพฺพายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตา. โผฏฺฐพฺพายตฺนํ โผฏฺฐพฺพโติ? อามนฺตา.

มโน มนายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตา. มนายตฺนํ มโนติ? อามนฺตา.

ฌมฺโม ฌมฺมายตฺนนฺนฺติ? ฌมฺมายตฺนํ จเปตฺวา อวเสโสฺ ฌมฺโม น ฌมฺมายตฺนํ,
 ฌมฺมายตฺนํ ฌมฺโม เจว ฌมฺมายตฺนญจ. ฌมฺมายตฺนํ ฌมฺโมติ? อามนฺตา.

¹ อ.ม. อวเสสํ ฐฺปํ. เหวมฺบุปฺปิ.

ปัจจนิก

[๑๑] น จกฺขุ น จกฺขายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น จกฺขายตฺนํ น จกฺขฺติ? ทิพฺพจกฺขุ
ปฺปญฺญาจกฺขุ น จกฺขายตฺนํ จกฺขุ, จกฺขุญฺจ จกฺขายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ^๒ น เจว จกฺขุ
น จ จกฺขายตฺนํ.

น โสตี น โสตายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น โสตายตฺนํ น โสตฺนฺติ? ทิพฺพโสตี ตณฺหา
โสตี น โสตายตฺนํ โสตี, โสตญฺจ โสตายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ น เจว โสตี น จ โสตายตฺนํ.

น ฆานํ น ฆานายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น ฆานายตฺนํ น ฆานนฺติ. อามนฺตา.

น ชิวหา น ชิวหายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น ชิวหายตฺนํ น ชิวหาติ? อามนฺตา.

น กาโย น กายายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น กายายตฺนํ น กาโยติ? กายายตฺนํ
จเปตฺวา อวเสสฺ น กายายตฺนํ กาโย, กายญฺจ กายายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ^๓ น เจว
กาโย น จ กายายตฺนํ.

น รูปํ น รูปายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น รูปายตฺนํ น รูปนฺติ? รูปายตฺนํ จเปตฺวา
อวเสสฺ รูปํ^๔ น รูปายตฺนํ รูปํ, รูปญฺจ รูปายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ น เจว รูปํ น จ รูปายตฺนํ.

น สทฺโท น สทฺทหายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น สทฺทหายตฺนํ น สทฺโทติ? อามนฺตา.

น คนฺโธ น คนฺธายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น คนฺธายตฺนํ น คนฺโธติ? สีสฺคนฺโธ
สมาคิคนฺโธ ปญฺญาคนฺโธ น คนฺธายตฺนํ คนฺโธ, คนฺธญฺจ คนฺธายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ น
เจว คนฺโธ น จ คนฺธายตฺนํ.

น รโส น รสายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น รสายตฺนํ น รโสติ? อตฺถรโส ฐมฺมรโส
วิมุตฺติรโส น รสายตฺนํ รโส, รสญฺจ รสายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ^๕ น เจว รโส น จ
รสายตฺนํ.

น โผฏฺฐพฺโพ น โผฏฺฐพฺพายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น โผฏฺฐพฺพายตฺนํ น โผฏฺฐพฺโพติ?
อามนฺตา.

น มโน น มนํายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น มนํายตฺนํ น มโนติ? อามนฺตา.

น ฐมฺโม น ฐมฺมายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตา. น ฐมฺมายตฺนํ น ฐมฺโมติ? ฐมฺมายตฺนํ
จเปตฺวา อวเสสฺ ฐมฺโม น ฐมฺมายตฺนํ ฐมฺโม, ฐมฺมญฺจ ฐมฺมายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺ
น เจว ฐมฺโม น จ ฐมฺมายตฺนํ.

^๒ ก. อวเสสา

^๓ อ.ม. อวเสสฺ

^๔ อ.ม. อิม สทฺทา นตฺถิ.

๒. ปทโสธนมูลจกุกวาร

อนุโลม

[๑๒] จกขุ จกขายตนนฺติ? ทิพพจกขุ ปณฺณาจกขุ จกขุ น จกขายตน์, จกขายตน์ จกขุ เจว จกขายตณฺจ. อายตนา โสตายตนนฺติ? โสตายตน์ อายตณฺจเจว โสตายตณฺจ, อวเสสา อายตนา น โสตายตน์.

จกขุ จกขายตนนฺติ? ทิพพจกขุ ปณฺณาจกขุ จกขุ น จกขายตน์, จกขายตน์ จกขุ เจว จกขายตณฺจ. อายตนา ฆานายตนนฺติ? ๕เปฯ อายตนา ฐมฺมายตนนฺติ? ฐมฺมายตน์ อายตณฺจเจว ฐมฺมายตณฺจ, อวเสสา อายตนา น ฐมฺมายตน์.

โสต้ โสตายตนนฺติ ๕เปฯ อวเสสา อายตนา น ฐมฺมายตน์ ๕เปฯ

ฐมฺโม ฐมฺมายตนนฺติ? ฐมฺมายตน์ จเปตฺวา อวเสโส ฐมฺโม น ฐมฺมายตน์, ฐมฺมายตน์ ฐมฺโม เจว ฐมฺมายตณฺจ. อายตนา จกขายตนนฺติ? จกขายตน์ อายตณฺจเจว จกขายตณฺจ, อวเสสา อายตนา น จกขายตน์.

ฐมฺโม ฐมฺมายตนนฺติ? ฐมฺมายตน์ จเปตฺวา อวเสโส ฐมฺโม น ฐมฺมายตน์, ฐมฺมายตน์ ฐมฺโม เจว ฐมฺมายตณฺจ. อายตนา โสตายตนนฺติ? ๕เปฯ อายตนา มนายตนนฺติ? มนายตน์ อายตณฺจเจว มนายตณฺจ, อวเสสา อายตนา น มนายตน์.

(เอเกกปทมูลกํ จกุกํ พนฺธิตพฺพํ อสมฺโมหนฺเตน.)

ปัจจันนิก

[๑๓] น จกขุ น จกขายตนนฺติ? อามนฺตา. นายตนา น โสตายตนนฺติ? อามนฺตา.

น จกขุ น จกขายตนนฺติ? อามนฺตา. นายตนา น ฆานายตนนฺติ? อามนฺตา ๕เปฯ นายตนา น ฐมฺมายตนนฺติ? อามนฺตา. (๑)

น โสต้ น โสตายตนนฺติ? อามนฺตา. นายตนา น จกขายตน์ ๕เปฯ นายตนา น ฐมฺมายตนนฺติ? อามนฺตา.

น ฆานํ น ฆานายตน์ ๕เปฯ นายตนา น ฐมฺมายตนนฺติ? อามนฺตา ๕เปฯ (๒-๑๑)

น ฐมฺโม น ฐมฺมายตนนฺติ? อามนฺตา. นายตนา น จกขายตนนฺติ? อามนฺตา.

น ฐมฺโม น ฐมฺมายตนนฺติ? อามนฺตา. นายตนา น โสตายตน์ ๕เปฯ นายตนา น มนายตนนฺติ? อามนฺตา. (๑๒)

(จกุกํ พนฺธฺนฺเตน สพฺพตฺถ อามนฺตาติ กาทพฺพํ.)

๓. สุตฺถายตฺตนา

อนฺุโลม

[๑๔] จกฺขุ อายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺตนา จกฺขายตฺตนฺนฺติ?⁵ จกฺขายตฺตฺนํ อายตฺตนฺนฺเจว จกฺขายตฺตนฺนฺจ, อวเสสฺสา อายตฺตนา น จกฺขายตฺตฺนํ.

โสติ อายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. ยเปยฺย สฺมานํ ยเปยฺย ชีวฺหา ยเปยฺย กายิยฺย ยเปยฺย รูปิยฺย ยเปยฺย สทฺทฺโท ยเปยฺย คนฺุโร ยเปยฺย รโส ยเปยฺย โผฏฺฐจฺพฺโพ ยเปยฺย มโน ยเปยฺย

ธมฺมิ อายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺตนา ธมฺมายตฺตนฺนฺติ? ธมฺมายตฺตฺนํ อายตฺตนฺนฺเจว ธมฺมายตฺตนฺนฺจ, อวเสสฺสา อายตฺตนา น ธมฺมายตฺตฺนํ.

ปจฺจณิก

[๑๕] น จกฺขุ นายตฺตนฺนฺติ? จกฺขุํ จเปตฺวา อวเสสฺสา อายตฺตนา น จกฺขุ อายตฺตนา, จกฺขุญฺจ อายตฺตนฺนฺจ จเปตฺวา อวเสสฺสา น เจว จกฺขุ น จ อายตฺตนา. นายตฺตนา น จกฺขายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น โสติ นายตฺตนฺนฺติ? โสติ จเปตฺวา ยเปยฺย สฺมานํ จเปตฺวา ยเปยฺย ชีวฺหํ จเปตฺวา ยเปยฺย น จ อายตฺตนา. นายตฺตนา น ชีวฺหายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น กายิยฺย นายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. นายตฺตนา น กายายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น รูปิยฺย นายตฺตนฺนฺติ? รูปิยฺย จเปตฺวา ยเปยฺย สทฺทฺทํ จเปตฺวา ยเปยฺย คนฺุรํ จเปตฺวา ยเปยฺย รสํ จเปตฺวา ยเปยฺย โผฏฺฐจฺพฺพํ จเปตฺวา ยเปยฺย น จ อายตฺตนา. นายตฺตนา น โผฏฺฐจฺพฺพายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น มโน นายตฺตนฺนฺติ? มนํ จเปตฺวา อวเสสฺสา อายตฺตนา น มโน อายตฺตนา, มนญฺจ อายตฺตนฺนฺจ จเปตฺวา อวเสสฺสา น เจว มโน น จ อายตฺตนา. นายตฺตนา น มนายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น ธมฺมิ นายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. นายตฺตนา น ธมฺมายตฺตนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

⁵ อธิบาย นิตฺเตโส อุกฺกเทศน น สเมติ อตฺถาธิปฺปาโย ขนฺุชยมกฺวณฺุณนํยํ วุตฺตนเยเนว เวทิตฺพฺโพ.

๔. สุตฺถายตฺนมูลจกฺกาวร

อนฺุโลม

[๑๖] จกฺขุ อายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺนา โสฺตฺายตฺนนฺนฺติ?^๖ โสฺตฺายตฺนํ อายตฺนญฺเจว โสฺตฺายตฺนญฺจ, อวเสสฺสา อายตฺนา น โสฺตฺายตฺนํ.

จกฺขุ อายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺนา ฆานายตฺนํ ๕เปยฺ อายตฺนา ฐมฺมายตฺนนฺนฺติ? ฐมฺมายตฺนํ อายตฺนญฺเจว ฐมฺมายตฺนญฺจ, อวเสสฺสา อายตฺนา น ฐมฺมายตฺนํ. (๑)

โสฺตฺํ อายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺนา จกฺขฺายตฺนนฺนฺติ? ๕เปยฺ น จกฺขฺายตฺนํ ๕เปยฺ อายตฺนา ฐมฺมายตฺนนฺนฺติ? ๕เปยฺ น ฐมฺมายตฺนํ. (๒)

ฆานํ ฆานายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺนา จกฺขฺายตฺนนฺนฺติ ๕เปยฺ อายตฺนา ฐมฺมายตฺนนฺนฺติ ๕เปยฺ น ฐมฺมายตฺนํ ๕เปยฺ (๓-๑๑)

ฐมฺโม่ อายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. อายตฺนา จกฺขฺายตฺนํ ๕เปยฺ อายตฺนา มนฺนายตฺนนฺนฺติ? มนฺนายตฺนํ อายตฺนญฺเจว มนฺนายตฺนญฺจ, อวเสสฺสา อายตฺนา น มนฺนายตฺนํ. (๑๒) (จกฺกํ พนฺุธิตฺตฺพํ.)

ปจฺจณฺิก

[๑๗] น จกฺขุ นายตฺนนฺนฺติ? จกฺขุํ จเปตฺวา อวเสสฺสา อายตฺนา น จกฺขุ อายตฺนา, จกฺขุญฺจ อายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺสา น เจว จกฺขุ น จ อายตฺนา. นายตฺนา น โสฺตฺายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น จกฺขุ นายตฺนนฺนฺติ? จกฺขุํ จเปตฺวา อวเสสฺสา อายตฺนา น จกฺขุ อายตฺนา, จกฺขุญฺจ อายตฺนญฺจ จเปตฺวา อวเสสฺสา น เจว จกฺขุ น จ อายตฺนา. นายตฺนา น ฆานายตฺนํ ๕เปยฺ นายตฺนา น ฐมฺมายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. (๑)

น โสฺตฺํ นายตฺนนฺนฺติ? โสฺตฺํ จเปตฺวา ๕เปยฺ ฆานํ จเปตฺวา ๕เปยฺ ฐมฺมายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. (๔)

น กายิ นายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. นายตฺนา น จกฺขฺายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา ๕เปยฺ นายตฺนา น ฐมฺมายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา ๕เปยฺ (๕-๑๑)

น ฐมฺโม่ นายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. นายตฺนา น จกฺขฺายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา.

น ฐมฺโม่ นายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. นายตฺนา น โสฺตฺายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา ๕เปยฺ นายตฺนา น มนฺนายตฺนนฺนฺติ? อามนฺตฺตา. (๑๒) (จกฺกํ พนฺุธิตฺตฺพํ.)

ปณฺุณตฺตฺตินิทฺเทสฺวาร.

^๖ อธิบาย ปุพฺพเว วุตฺตฺนเยน เวทิตฺตฺพํ.